

hele gebeuren vanuit het standpunt van de individuele onderneming kan ons inziens beslist tot nieuwe inzichten (en nuances) leiden.

Nefors bepleit in zijn besluit een nadrukkelijker internationaal-comparatief perspectief voor zijn studieterrein, maar maakt onmiddellijk duidelijk dat het pad van de historicus hier nog veel voorzichtiger moet worden bewandeld. Toch stelt hij, in navolging van Hirschfeld en Blom³, dat hoe manifest de Belgische industriële bijdragen aan de Duitse oorlogsmachine ook mogen lijken, de Nederlandse inspanning beslist veel groter was. Dat had natuurlijk te maken met het veel nadrukkelijker op Duitsland georiënteerd karakter van het vooroorlogs Nederlands economisch apparaat en met de neutrale houding van Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog. Maar indien juist het ontbreken van die bezettingservaring een verklaring vormt voor de intensiteit van de Nederlandse bijdrage aan de Duitse oorlogsinspanning in 1940-1945, dan moeten natuurlijk ook vragen worden gesteld bij de traditionele visie van de Belgische historiografie. Die bestempelt de herinnering aan de vernieling van het economisch apparaat in 1914-1918 immers als één van de sleutelfactoren die de Belgische industriëlen in de richting van de Galopin-doctrine heeft gestuurd. Samen met Luyten concludeert Nefors dat vooral de wens tot het vrijwaren van het industriële apparaat en het behoud van de vooroorlogse socio-economische structuren, de Belgische industriëlen tot samenwerking met de bezetter heeft aangezet. Maar hij bestempelt de analyse van die laatste auteur wel als te reductionistisch. Volgens Nefors mag men de bewegingsruimte van de Belgische ondernemers niet overschatten. Hun houding (accommodatie of collaboratie?) mag dan wel zijn ingegeven door pragmatisch eigenbelang, op de achtergrond speelde toch een bredere maatschappelijke bekommernis en verantwoordelijkheidszin.

P. Heyrman, KADOC KULeuven

Brouwer, J.W., Ramakers, J.J.M. (eds.), *Regeren zonder rood. Het kabinet De Quay, 1959-1963* (Parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945 7; Amsterdam: Boom, 2007, 488 blz., €45,-, ISBN 978 90 8506 354 4).

Parlementaire geschiedenis schrijven is een van de zwaarste klussen binnen het historisch bedrijf. Uit de enorme hoeveelheid van Handelingen, regeringsnota's, ministerraadnotulen, verslagen, moties, amendementen, schriftelijke vragen, adviesnota's en de grote hoeveelheid krantenberichten en commentaren, egodocumenten, persoonsarchieven en natuurlijk de omvangrijke wetenschappelijke literatuur zelf moeten de onderwerpen worden gekozen. De auteurs hebben die keuzes gemaakt. Daar zitten keuzes tussen die je niet direct zou

³ J.C.H. Blom, 'Nederland onder Duitse bezetting 10 mei 1945-5 mei 1945', in: idem, *Crisis, bezetting en herstel. Tien studies over Nederland 1930-1950* (Rotterdam 1989) 56-101; G. Hirschfeld, *Bezetting en collaboratie. Nederland tijdens de oorlogsjaren 1940-1945* (Haarlem 1991).

verwachten. De kabinetten-Drees hebben de grondslagen van de naoorlogse sociale wetgeving gelegd. Het zijn de confessioneel-liberale kabinetten van de jaren zestig die de kaders van de huidige vigerende sociale wetgeving hebben ontworpen en gebouwd. De confessionele partijen bewezen aan hun achterban dat zij ook zonder de PvdA sociale wetgeving konden maken. De auteurs leggen niet goed uit waarom zij slechts een halve pagina aandacht besteden aan de Algemene Bijstandswet (121-122). Het kroonjuweel van Marga Klompé blijft buiten beeld. Zeker omdat de auteurs (op 319) de analyse van vooraanstaande sociale wetenschappers onderschrijven dat dit kabinet-De Quay een cesuur vormde met de kabinetten-Drees: 'Vijftien jaar confessioneel-liberale samenwerking [vormen] de basis voor een ongekend expansieve ontwikkeling van de Nederlandse Verzorgingsstaat'.

De keuze om uitgebreid over de afwikkeling van de Nieuw-Guinea-kwestie te schrijven staat open voor kritiek. Veel, zeer veel, is over de afstand van Nederlands laatste Rijksdeel in de Oost geschreven door binnen- en buitenlandse historici. Nieuw is de minutieuze reconstructie van de vergaderingen in het parlement over de kwestie. De beslissingen werden, net zoals in 1948 en 1949 in Washington, genomen op basis van de militaire situatie in Indonesië. De regering-Kennedy dwong in 1960-1961 Nederland Nieuw-Guinea op te geven. Het verwerven van politieke steun voor iedere stap in het diplomatieke proces kostte veel energie en overredingskracht. Ondanks de spaarzame aanwezigheid van notulen van de geheime vergaderingen van de commissies Buitenlandse Zaken, Defensie en Nieuw-Guinea zijn de bewegingen van de politici door de auteurs gevolgd. Nieuw-Guinea was een splijtzwam in de ministerraad en binnen de politieke partijen. De ARP-fractie veroorzaakte bijna een kabinetscrisis. Het bontst maakte de KVP-fractie het. De grootste regeringspartij in beide Kamers was zeer verdeeld en vaardigde meerdere sprekers af voor hetzelfde onderwerp. Vooral de KVP-Senaatsfractie sprong regelmatig uit de band. Het gemis van de grote regisseur deed zich voelen. Carl Romme nam afscheid in februari 1961. De Quay en Luns vulden het gat. Steeds beter kregen zij hun partijgenoten in bedwang naarmate de overdracht van Nieuw-Guinea naderde. Mede door zijn optreden als oppositieleider in de kwestie Nieuw-Guinea verloor PvdA-fractievoorzitter Burger het vertrouwen van zijn eigen fractie.

De neerslag over de kwestie Nieuw-Guinea had korter gekund om ruimte te scheppen voor een ander belangrijk onderwerp: de Europese Integratie. Enkele pagina's (88-90) worden hier aan besteed. Naast het Verdrag van Rome in 1957 is de parlementaire geschiedenis van De Gaulle's plannen over intergouvernementele, politieke samenwerking van belang. Het Franse streven is nooit ver weg geweest de afgelopen vijftig jaar ondanks het teloorgaan van het plan-Fouchet.

Dit deel van de reeks parlementaire geschiedenis is een prettig leesbaar en goed verzorgd naslagwerk geworden. Meerdere hoofdstukken zijn goed op zichzelf te lezen. Het bijzondere aan dit boek is dit keer dat er een echte held uit oprijst. Deze held is de minister-president zelf. De auteurs hebben de dagboeken van De Quay kunnen raadplegen. Nauwgezet hield De Quay zijn dagboek bij. In korte steekwoorden geeft hij aan zijn dagboek zijn gevoelens

en werkelijke opinies prijs. De dagboeken lopen als een rode draad door het boek.

Jan de Quay was buitengewoon onzeker aan het begin van zijn premierschap. Onder leiding van de regisseurs Beel en Romme werd De Quay na een traditioneel moeizame formatie aan het hoofd van de ministerraad gezet. Na een aarzelend begin sloeg hij zich door kabinetscrises (inclusief een 'jenevercrisis'). Mede door zijn mediaoptredens werd hij mateloos populair. Een andere minister, Joseph Luns, overkwam hetzelfde. Zijn kwinkslagen en oneliners werden gretig opgetekend en gepubliceerd. De goede verkiezingsuitslag van 1963 voor de KVP mag voor een deel op het conto van beide stemmentrekkers worden geschreven.

De financieel-sociaal-economische driehoek werd gevormd door politieke zwaargewichten zoals Zijlstra, De Pous en Veldkamp. Belangrijke mijlpalen werden op het gebied van Onderwijs met de Mammoetwet bereikt en met de Wet op de Ruimtelijke Ordening werd het typisch Nederlandse ruimtelijk beleid ingekaderd en ontwikkeld. Die wetgeving was broodnodig. Nederland kende onder de hoede van minister-president De Quay fenomenale economische groeicijfers. De werkloosheid was nog nooit zo laag. De arbeidsmarkt raakte oververhit. Tevergeefs probeerde het kabinet door loon- en prijswetgeving de ontwikkelingen te sturen. De financieel-economische paragrafen in het boek zijn zeer onderhoudend. Het poldermodel bracht uitkomst: de loonvrede op basis van het Akkoord van Oud-Wassenaar liet de lonen niet exploderen. Werkgevers in het bedrijfsleven voerden wel stevige loonsverhogingen door. Aan het einde van de rit van het kabinet-De Quay had de gemiddelde werknemer 20% meer reëel loon dan in 1959. Tegen dergelijke prestaties is het moeilijk oppositievoeren.

Het kabinet-De Quay legde de basis voor de confessioneel-liberale samenwerking in de jaren zestig. De coalitiepartijen hadden economisch het tij mee. In 1959 werden grote hoeveelheden aardgas ontdekt in Noord-Groningen. Het leidde tot het besluit om alle Nederlandse huishoudens aan te sluiten op gas. De winst van de aardgasopbrengsten werden teruggepompt in de Nederlandse staatshuishouding. Het schiep de budgettaire ruimte voor de ontwikkeling van de huidige verzorgingsstaat en infrastructuur. In veel opzichten betekende dit kabinet een cesuur met het beleid van de kabinetten-Drees. Dat bewijst dit boek. De auteurs nemen dan ook voorzichtig afstand van het oordeel van Jelle Zijlstra die stelt dat een nieuw kabinet-Drees in plaats van De Quay dezelfde financieel-economische politiek zou hebben gevoerd. Op belangrijke punten liet het kabinet-De Quay met wisselend succes een cultuuromslag zien: de liberalisering van beleid op het gebied van lonen, prijzen, huren en overheidsbemoediging op economisch terrein.

Ron Stevens, Nijmegen

Reiding, H., *The Netherlands and the Development of International Human Rights Instruments* (Dissertatie Utrecht 2007, School of human

rights research series 22; Antwerpen, Oxford: Intersentia, 2007, xix + 539 blz., €75,-, ISBN 978 90 5095 654 3).

Het boek is een bewerkte versie van het proefschrift waarop Hilde Reiding in maart 2007 promoveerde aan de Universiteit Utrecht. Een uitstekend werk waarin helder inzicht wordt geboden in het Nederlandse beleid ten opzichte van mensenrechtenstandaarden en de ontwikkeling van internationale toezicht-mechanismen. Het proefschrift is bekroond met de Max van der Stoel-mensenrechtenprijs van de Universiteit Tilburg. Deze aanmoedingsprijs heeft als doel het onderwijs en onderzoek in Nederland naar mensenrechten te stimuleren.

Reiding geeft in haar werk aan dat de belangstelling van historici voor het Nederlandse mensenrechtenbeleid en de totstandkoming daarvan over het algemeen laag is. Zij levert met dit onderzoek een belangrijke bijdrage om dit geconstateerde hiaat te vullen. Nederland heeft historisch gezien een goede reputatie op het gebied van mensenrechten. De vraag of Nederland ook daadwerkelijk een gidsland is als het gaat om de vaststelling van verdergaande mensenrechtenstandaarden en toezichtprocedures staat in Reidings werk centraal.

Interessant is Reidings analyse over de tweeslachtige houding van Nederland als het gaat om de doelstellingen van het mensenrechtenbeleid. In de Mensenrechtennota uit 1979 – die de basis vormt voor alle latere mensenrechtennotities – is neergelegd dat de totstandkoming van internationale normen en de feitelijke naleving van die normen de pijlers van het beleid zijn. De tweeslachtigheid blijkt uit de discussie of nieuwe normstelling nog wel nodig is, nu het merendeel van die normstelling binnen de Verenigde Naties en de Raad van Europa inmiddels is geschied. Zowel op papier als in de beleidspraktijk worstelt Nederland met de vraag of extra normen bijdragen aan een verbetering van mensenrechten. Reiding toont overtuigend aan dat het Nederlandse beleid laveert tussen het voorzichtig uiten van twijfel, een passieve houding en een constructievere rol. Dit wisselende beleid ten opzichte van verdergaande normgeving blijkt met name afhankelijk van de algemeen heersende opvattingen en internationale trends.

Het Nederlandse beleid ten opzichte van toezichtprocedures leek eenduidiger. Nu op papier een groot deel van de mensenrechtennormen zijn vastgelegd, moest volgens de beleidsnota's juist de versterking van toezichtprocedures de meeste aandacht krijgen. In de beleidspraktijk presteert Nederland ook hier echter wisselend. Enerzijds werd, vaak succesvol, ingezet op de *onafhankelijkheid* van toezichtprocedures. Anderzijds bleek Nederland niet altijd een voorstander van de meest *effectieve* procedures. Het klachtrecht wordt door Nederland in het algemeen als een zeer effectieve vorm van toezicht op naleving van mensenrechten beschouwd. In de praktijk prevaleert echter op veel terreinen de soevereiniteit.

De conclusies in het boek zijn helder. Zowel bij de totstandkoming van internationale mensenrechtennormen als ten aanzien van de feitelijke naleving van die normen is Nederland eerder een volgend land dan een gidsland. Uit de analyse komt duidelijk naar voren dat niet alleen het belang van mensen-